

Deficiënties

Het hoger onderwijs klaagt, als vanouds, over het niveau van de aankomende studenten. Ze weten niks en ze kunnen niks. Dat wordt gaarne aangevoerd als verklaring waarom de studieduur zo lang en de uitvalpercentages zo hoog zijn en waarom het hoger onderwijs meer geld en een langere programmaduur (of een schakelklas voor aankomende studenten) nodig heeft. Op de PABO moeten aankomende studenten tegenwoordig een rekentoets en een taaltoets afleggen. Als ze die onvoldoende maken, moeten ze hun kennistekorten (deficiënties) tijdens hun eerste studiejaar repareren (bijspijkeren). En daar krijgen ze geen studiepunten voor, ook al voldoen ze aan de formele toelatingseisen voor deze opleiding. Kan dat nou zomaar? Het Nederlandse onderwijsbestel is gefundeerd op de vooronderstelling dat het beginniveau van de bacheloropleidingen wordt afgestemd op het eindniveau van de wettelijk vastgestelde vooropleidingen.

Vijftig jaar geleden kon je na het voltooien van de Basisschool in acht jaar onderwijzer worden: eerst vier jaar MULO en dan vier jaar Kweekschool. Tegenwoordig is de PABO een vierjarige HBO-opleiding. De toelatingsselectie is afgeschaft: men komt zonder meer binnen als men een vijfjarige HAVO-opleiding heeft voltooid, of een achtjarig traject van VMBO + MBO4. Je zou verwachten dat het HBO met dergelijke vooropleidingen niets te klagen heeft. Maar men klaagt steen en been dat aankomende PABO-studenten veel te slecht zijn in Rekenen en Taal en dat de gemiddelde eerstejaarsstudent de laatste tien jaar op dat gebied steeds slechter geworden is. Hoe kan dat nou?

a) De instroom uit het HAVO is in de laatste tien jaar verhoudingsgewijs afgenomen, terwijl het zitten-blijven op de Basisschool nagenoeg is afgeschaft. Tegenwoordig komt 30 tot 40% van de PABO-studenten uit het MBO.¹ Ze mochten niet naar de brugklas HAVO/VWO omdat het eindniveau, door hen bereikt op de Basisschool, niet aan de toelatingseisen voldeed. Vermoedelijk hadden ze, mede door taalachterstanden, meer moeite om de stof onder de knie te krijgen. Dientengevolge hebben ze, ondanks hun achtjarige schoolloopbaan in het VMBO en MBO, wellicht nog steeds niet in alle opzichten het HAVO-eindexamen-niveau bereikt. En dat mag men het MBO niet aanrekenen, want de primaire taak van het MBO is om studenten op de arbeidsmarkt voor te bereiden.

b) Beheersing van Rekenen en Taal behoort niet tot het examenniveau waaraan men moet voldoen om het HAVO- of MBO-diploma te behalen.² Om voor het eindexamenvak Wiskunde te slagen, hoef je niet te kunnen rekenen, - je moet veeleer met een rekenmachine overweg kunnen. Om voor het eindexamenvak Nederlands te slagen, hoef je de Nederlandse spelling en de Nederlandse zins- en woordontleding niet perfect te beheersen, - je moet veeleer teksten kunnen begrijpen, presentaties kunnen houden, werkstukken kunnen maken op je PC, en dingen kunnen opzoeken als je ze niet weet. In de afgelopen decennia zijn de eindexameneisen drastisch herzien om de leerlingen te bewerktuigen voor *levenslang leren*. Het niveau van de gediplomeerden is de laatste decennia niet gedaald. De huidige eindexamenkandidaten zouden wel zakken voor de *toenmalige* examens, maar de toenmalige eindexamenkandidaten zouden evenzeer zakken voor de *huidige* examenprogramma's.

c) De kennis die leerlingen op de Basisschool verworven hebben, wordt in het voortgezet onderwijs niet onderhouden. Tegen de tijd dat ze hun eindexamen halen, zijn ze die kennis nagenoeg kwijt. En dat is helemaal niet erg. Door Lezen, Schrijven en Rekenen op de Basisschool verwerven leerlingen de nodige 'geletterdheid' en 'gecijferdheid', maar ze hoeven niet al die geleerde rekenkunstjes te onthouden. De Nederlandse schoolgrammatica is handig om de basisprincipes van een vreemde taal te leren, maar daarna heeft een normaal mens haar nauwelijks meer nodig. Beheersing van de Nederlandse spelling is onbegonnen werk (is 't babies of baby's? is 't hippies of hippy's of hippisch?). Daar heb je een Groen of Wit Boekje voor nodig, en een spellingcontrole van Microsoft. Het enige wat men van een school in het voortgezet onderwijs zou mogen eisen is dat de gediplomeerden de werkwoordsvormen goed kunnen spellen (de d's, dt's en tt's), want dat kunnen ze niet één-twee-drie opzoeken.

Wat moeten de PABO's nu doen? Dat is nogal wiedes: er is een groeiend gebrek aan onderwijzers. Het is dus zaak de aankomende PABO-studenten goed op te vangen, bij iedere student vast te stellen in hoeverre hij/zij Rekenen en Taal beheerst, het programma daarop af te stemmen en hem/haar voortvarend klaar te stomen voor het leraarsberoep.

Maar dat kan zomaar niet! De officiële Visitatiecommissie heeft de PABO's in 2003 opgedragen gezamenlijk vast te stellen welk reken- en taalniveau aankomende studenten 'eigenlijk behoren te hebben' en in welk stadium van de opleiding zij dat niveau uiterlijk moeten beheersen. De Commissie drukt de PABO's daarbij op het hart 'dat er geen studiepunten aan de betreffende [remediërende] studieactiviteiten mogen worden toegekend', opdat het eindniveau van de opleiding niet wordt aangetast.³ Haar dogma-

tische uitgangspunt is: I. geringe beheersing van Rekenen en Taal is een deficiëntie; II. studenten met een deficiënt beginniveau moeten uit de opleiding worden verwijderd, tenzij ze hun deficiënties alsnog weten op te heffen; III deficiënties mogen niet anders worden aangepakt dan via bijlessen of ongebeide zelfstudie *buiten* het normale programma. Dit driedelige uitgangspunt is door de Commissie op geen enkele manier geargumenteed. Waarom is geringe beheersing van Rekenen en Taal voor aanstaande onderwijzers een grotere zonde dan geringe beheersing van Schoonschrijven of van Vaderlandse Geschiedenis?

Maar de Visitatiecommissie had in haar wijsheid gesproken. De PABO's moesten dus in gezamenlijk overleg vaststellen welk taal- en rekenniveau hun aankomende eerstejaarsstudenten 'eigenlijk behoren te hebben'. Vroeger werd dit probleem in het hoger onderwijs als volgt opgelost:

- de wetgever legde vast welk diploma, en welk eindexamenpakket daarbinnen, vereist was om te worden toegelaten tot opleiding X;
- een student die wel het juiste diploma maar niet het wettelijk vereiste vakkenpakket bezat, werd ondanks deze *formele deficiënties* toegelaten, maar moest aanvullende cursussen volgen en de bijbehorende voortentamens afleggen, hetgeen *niet* met studiepunten beloond werd;
- sommige aankomende studenten hadden weliswaar de papieren om zonder voortentamens te worden toegelaten, maar zouden gezakt zijn voor het voortentamen als ze daaraan zouden hebben deelgenomen; in dat geval sprak men van *informele deficiënties*;
- het onderscheid tussen *lage* beginniveaus en *deficiënte* beginniveaus was bedrijfseconomisch van groot belang: in principe moesten studenten hun formele en informele *deficiënties* op eigen kosten bijspijkeren, buiten het reguliere studieprogramma.

Maar toen de term *informeel deficiënt* eenmaal was uitgevonden, gingen malafide opleidingsdirecteuren en luie docenten ermee aan den haal. Ze bestempelden *alle* studenten met een lager beginniveau als deficiënt. Die studenten hadden immers willens en wetens nagelaten in hun vooropleiding het optimale vakkenpakket te kiezen; bovendien hadden ze uit grenzeloze luiheid verzuimd om tinnen te halen en om het geleerde duurzaam in hun geheugen op te slaan.

Dat is ook zo'n beetje de denklijn die nu door de PABO's is gekozen. De Koninklijke Weg was geweest dat ze hadden vastgesteld welke reken- en taalbekwaamheden door alle HAVO- en MBO4-examens gegarandeerd worden. Dus als men eenmaal voor een van die examens geslaagd is, kan van deficiëntie geen sprake zijn. De PABO's kozen echter een andere weg: ze lieten een taal- en een rekentoets construeren die geënt is op het eindniveau van het Basisonderwijs. Die toets mocht evenwel niet te makkelijk uitvallen: het CITO moest een toets construeren die slechts 20% van de leerlingen aan het eind van de Basisschool voldoende kan maken;⁴ dat betekent dat in september zo'n 50% van een HAVO/VWO-brugklas en bijna 100% van een MAVO/VMBO-brugklas voor die toetsen zakt. Dit criterium is dus volstrekt arbitrair: waarom het 80e percentiel Rekenen en Taal en niet het 60e of het 50e percentiel?

Deze toetsen worden nu aan de beginnende PABO-studenten voorgelegd. Van de toestroom uit het HAVO scoort 57% voldoende op de rekentoets en 33% op de taaltoets; en van de toestroom uit het MBO scoort slechts 25% voldoende op de rekentoets en 15% op de taaltoets.⁵ Ergo: volgens de wetgever is iedere HAVO- en MBO-abituriënt in principe geschikt voor de PABO-opleiding, maar de PABO's laten slechts één op de vier van deze abituriënten onvoorwaardelijk tot hun opleiding toe. Drie op de vier binnenkomende abituriënten is volgens de PABO's *informeel deficiënt*. Zij moeten buiten het normale propedeuseprogramma extra voortentamens afleggen totdat ze hun deficiënties hebben weggewerkt.

Duiden deze cijfers op een schrikbarend laag ingangsniveau? Neen, ze laten slechts zien dat aankomende PABO-studenten niet, of niet meer, over de parate kennis en vaardigheden beschikken waarover de beste leerlingen uit de hoogste basisschoolklas beschikken. Ze weten niet meer hoe je *baby's* spelt, want ze zijn jarenlang met Engelse *babies* doodgegooid. Ze hebben niet meer de vereiste routine in hoofdrekenen, zodat ze tijd tekort komen om de toets voldoende te maken. En wie kan het hun kwalijk nemen dat ze na de zoveelste spellingshervorming niet meer weten hoe je *gynekoloog* of *produkt* of *paardebloem* spelt? Deze cijfers zijn niet schrikbarend. Ze laten slechts zien dat aankomende PABO-studenten nog heel wat te leren hebben voordat ze volleerde onderwijzers zijn.⁶

Schrikbarend? Schrikbarend is de arrogantie van het hoger onderwijs! Het is arrogant om te menen dat alleen de beste studenten goed genoeg zijn voor het hoger onderwijs. Wie iets minder in z'n mars heeft, qua beginniveau of begaafdheid, krijgt het aloude etiket opgedrukt: deficiënt, moet bijles nemen, haalt het niveau omlaag, hoort hier eigenlijk niet thuis. Het is prima om excellente studenten een pluim op de hoed te steken en honours courses voor hen in te richten. Maar het is arrogant als men niet bereid is het programma ook zodanig te differentiëren dat gewone studenten het met vrucht kunnen volgen. Het is prima om doorlopende leerlijnen van vooropleiding naar hogere opleiding in te richten.⁷ Maar het is arrogant om alle aansluitingsproblemen op de vooropleidingen af te wentelen. En het is arrogant om van studenten

die geheel en al aan de wettelijke toelatingseisen voldoen, te verlangen dat ze parallel aan het programma van hun laatste schooljaar tevens een extra-curriculair voorbereidingsprogramma volgen, dat ze aanvullende summer courses volgen of dat ze, eenmaal binnengekomen in het hoger onderwijs, buiten het normale programma (en zonder beloning in studiepunten) 'reparatiemodules' volgen.

Door deze arrogantie wordt het vertrouwen van leerlingen en studenten in de samenhang van het Nederlandse onderwijsbestel ondermijnd. Het hoger onderwijs creëert ellenlange studieloopbanen en dropout-percentages die de Nederlandse kenniseconomie ondergraven. Het hoger onderwijs zal eraan moeten wennen dat hun studenteninstroom heterogeen van samenstelling is. Iedere aankomende student heeft zijn of haar eigen profiel van *DEficiencias and PROficiencias*. Het is de kunst om binnen een opleiding niet alleen een kerncurriculum aan te bieden dat iedere toegelaten student moet doorlopen, maar ook een pakket van keuzevakken die recht doen aan verschillen in beginniveau en in talenten. De wetgever zou op dit punt weerstanden van het hoger onderwijs kunnen overwinnen door a) aan vrijstellingen geen studiepunten te verbinden, zodat aankomende bachelorstudenten met een hoger beginniveau hun eventuele vrijstelling van een verplicht vak met een extra keuzevak moeten compenseren en b) de selectievrije doorstroming naar de masteropleidingen af te schaffen, zodat iedere bachelorstudent zich aan een toelatingsselectie moeten onderwerpen om aan een masteropleiding deel te nemen.

Als hogeronderwijsinstellingen (of hun kwaliteitscontroleurs) blijven zeuren over de kwaliteit van hun instroom en het niveau van hun wettelijke vooropleidingen, laten we dan maar op z'n Amerikaans gaan werken. Iedere bacheloropleiding zijn eigen toelatingsexamen. Geen gezeur meer over deficiënties: als je iemand deficiënt vindt, mag je hem niet toelaten. Maar vervolgens wordt van de opleiders dan ook verlangd dat ze de toegelaten studenten in de officiële cursusduur naar het bachelordiploma leiden.

Laat ik ten slotte resumeren wat uit een oogpunt van onderwijsrecht en onderwijsethiek *echt niet* door de beugel kan:

- Het is juridisch ongeoorloofd om in het vierjarige PABO-programma van een beginniveau uit te gaan dat hoger ligt dan het wettelijk gegarandeerde eindniveau van de wettelijk vastgelegde vooropleidingen (HAVO en MBO4).
- Het is juridisch ongeoorloofd PABO-studenten die niet aan dat beginniveau voldoen extra studie- verplichtingen op te leggen die hun geen studiepunten opleveren (namelijk het volgen van non-credit bijspijkercursussen).
- Aangezien HAVO- en MBO4-abituriënten volgens de wetgever onvoorwaardelijk tot de PABO worden toegelaten, is het juridisch ongeoorloofd hen uit de opleiding te verwijderen op grond van onvoldoende prestaties op non-credit voortentamens.
- Het is onethisch studenten [voor de PABO] te werven van wie men [gezien hun vooropleiding] op voorhand moet vermoeden dat ze niet het beginniveau hebben om het PABO-programma in vier jaar te doorlopen en voltooien.
- Het is onethisch om te liegen. Men spreekt onwaarheid als men het doet voorkomen alsof het Nederlandse Basisonderwijs een einddiploma met gegarandeerde minimum-eindtermen kent. Meer in het algemeen is het een ernstige aantasting van de rechtszekerheid als men uitspraken over de wettelijk gegarandeerde minimum-eindtermen van de wettelijk vastgelegde vooropleidingen (HAVO en MBO4) baseert op vooronderstellingen over de minimum-tussentermen die eerder in de schoolloopbaan behaald zouden zijn (zoals de minimum-eindtermen van het Basisonderwijs of van het VMBO).

Wes Holleman
weblog onderwijs 23-1-2007
www.onderwijsethiek.nl

¹ http://www.paboweb.nl/uploads/mbo_op_de_pabo.pdf

² Gerard Reijn, Slecht spellen al jaren een probleem. *De Volkskrant* 18-1-2007, p.2; URL: <http://www.volkskrant.nl/vk-online/20070118/public/pages/01002/articles/VOK-20070118-01002002.html>

³ <http://www.hbo-raad.nl/upload/bestand/PABOI1.pdf>, p. 43-44

⁴ <http://www.cito.nl/ho/pabo/info.htm>

⁵ <http://www.hbo-raad.nl/?id=127&t=press>

⁶ Er valt natuurlijk veel meer over te zeggen. Zie bijvoorbeeld: G.J.H.M. Straetmans & T.J.H.M. Eggen (2005), *Afrekenen op rekenen*. URL: <http://www.tvho-online.nl > archief > 2005:3>

M. van Zanten (2006), *Gecijferdheid op de pabo, leren vs. selecteren*. URL:

<http://www.fi.uu.nl/publicaties/literatuur/6768.pdf>

J. Meijer et al. (2006). *Reken- en taalvaardigheid van instromers lerarenopleiding basisonderwijs*.

URL: <http://www.minocw.nl/documenten/24556a.pdf>

C.T.A. van Bergen & P.J. Krooneman (2006). *MBO'ers op de PABO*. URL: <http://www.sboinfo.nl> > onderzoek > onderzoeksreeks

⁷ Deze arrogantie worden empirisch gedocumenteerd in:

http://www.onderwijsraad.nl/pdffdocs/studie_iva__oplossingen_voor_kennisdeficienties.pdf

en http://www.onderwijsraad.nl/pdffdocs/verstevinging_van_kennis_in_het_onderwijs.pdf